

Asia: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne yleisesti esityksestä

Tarkoituksenmukaisen oikeudenkäyntimenettelyn tunnusmerkkeinä on pidetty menettelyn varmuutta, nopeutta ja halpuutta (ks. esim. HE 15/1990 vp s. 5–6 ja LaVM 9/1997 vp s. 5–7). Lisäksi perustuslain (731/1999) oikeusturvaa koskeva 21 § ja Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeusveloitteet edellyttävät, että menettely takaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen.

Oikeudenkäyntien nopeus mainitaan myös perustuslaissa, jonka 21 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheetonta viivytystä. Halpuustavoite taas koskee menettelyn kustannuksia. Menettely tulisi järjestää sellaiseksi, ettei siitä aiheudu suhteettoman suuria kustannuksia. Tavoite liittyy niin sanottuun access to justice -periaatteeseen, jonka mukaan kaikilla tulee olla myös tosiasiallinen mahdollisuus saada oikeussuojaa.

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 1 §:stä ilmenevän julkisuusperiaatteen mukaan lähtökohtaisesti kenellä tahansa on oikeus ja mahdollisuus saada tieto oikeudenkäynneistä (diaarijulkisuus), käydä seuraamassa tuomioistuimissa järjestettäviä suullisia käsittelyjä (käsittelyjulkisuus), saada tieto tuomioistuinten tekemistä ratkaisuista (ratkaisujulkisuus) ja tutustua oikeudenkäynneissä kertyneisiin asiakirjoihin (asiakirjajulkisuus).

Nyt käsiteltävänä olevan esityksen tavoitteena on oikeudenkäyntien sujuvoittaminen ja etäyhteyksiä koskevan sääntelyn yhtenäistäminen. Samalla tulisi turvata oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen huolehtien julkisuusperiaatteen oikeudenkäynneissä edellytetystä korostuneesta asemasta.

Nykyinen oikeudenkäyntimenettely Suomessa perustuu vahvasti välittömyysperiaatteelle. Välittömyysperiaatetta on noudatettu oikeudenkäyntimenettelyn kehittämisessä, koska sen on katsottu takaavan osaltaan oikeudenkäynnin varmuus, nopeus ja halpuus sekä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden toteutuminen. Muita keskeisiä oikeudenkäyntiperiaatteita ovat suullisuus- ja keskittämisperiaate.

Vaikka uusimmassa lainsäädännössä on pyritty vähentämään välittömyysperiaatteen perinteistä toteutusta (esim. HE 133/2021 vp), voidaan sitä edelleen pitää johtavana ja oikeudenkäyntiä

ohjaavana periaatteena niistä syistä, jotka aikanaan johtivat välittömyysperiaatteen tiedostamiselle ja arvostamiselle.

Oikeudenkäynnin asianosaisille välittömyysperiaate antaa mahdollisuuden kohdata vastapuoli, rangaistusta vaativa syyttäjä ja tuomion antava tuomari ilmielävänä. Keskeistä ei ole, onko tuomiovallankäyttö jollekin taholle kätevää, mukavaa tai halvempaa, vaan tärkeintä on, miltä oikeudenkäynti näyttää ja tuntuu, koetaanko se uskottavaksi ja oikeudenmukaiseksi. Tätä tulee tarkastella asianosaisen kannalta.

Tähän nähden etäoikeudenkäyntien lisäämisessä tulisi edetä maltillisesti ja etenkin tuomioistuinten jäsenten tulisi lähtökohtaisesti olla aina istunnoissa läsnä prosessia ja istuntoa kokonaisuudessaan johtamassa. Myös asianosaisten läsnäolon tulisi olla ensisijainen tapa osallistua oikeudenkäyntiin myös jatkossa.

Etäyhteyksien salliminen asianosaisille muista kuin viranomaistiloista antaa heille mahdollisuuden todistelun tallentamiseen ilman, että tuomioistuimella on mitään mahdollisuutta kontrolloida tilannetta. Edes kaikissa viranomaistiloissa tallennuksen ennalta estäminen ei ole mahdollista ilman toimivaltuuksia omaavaa tuomioistuimen luvan saanutta turvatarkastajaa, joka ottaa tallennusvälineet etukäteen pois. On epäselvää voisiko edes poliisi ottaa tallennusvälineitä pois, silloin kun poliisi antaa tilat etäoikeudenkäyntiin. Syntyy helposti käytäntö, joka poikkeaa täysin tuoreesta tuomioistuinten turvatarkastuslain muutoksen tarkoituksesta, jolla turvatarkastajalle annettiin oikeus ottaa pois tallennusvälineet joissakin tilanteissa videotallenteita katselemaan tulevilta henkilöiltä. Etäyhteyksillä olevilta tätä ei pystytä tekemään. Jos avustaja ja hänen päämiehensä ovat etäyhteydellä oikeudenkäynnissä, heiltä tuskin voidaan ottaa kannettavia tietokoneita pois. Olisi todennäköistä, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei tällöin toteutuisi. Tämä tulee sitä ongelmallisemmaksi, mitä pidemmälle sähköiseen asiointiin ja asiakirjoihin siirrytään.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Tuomarin tai kokoonpanon tulisi aina olla läsnä pääkäsittelyssä ja valmisteluistunnoissa. Mikäli uudet säännökset kuitenkin hyväksytään, tulisi niiden olla täysin yksiselitteisiä kertomaan keitä se tarkoittaa ja missä tilanteissa. Sanamuodosta tulisi selvästi ilmetä, kuka päätöksen etäyhteyden käyttämisestä tekee. Onko se puheenjohtajan päätettävissä vai koko kokoonpanon? Voidaanko päätös tehdä missä vaiheessa vain kesken esim. useampipäiväisen pääkäsittelyn? Sen ei pitäisi edellyttää asianosaisten suostumusta eikä päätöstä missään tilanteessa tarvitsisi perustella. Hyvä asia on, että tuomioistuimelle on annettu harkintavaltaa. Harkintavallan rajoja olisi hyvä saada esille ainakin esitöissä esimerkinomaisesti.

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidätkö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain valmistelussa HE 133/2021 lähdettiin harhatielle, kun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi säädettiin turvatarkastajille oikeus ja

joissakin tapauksissa velvollisuus ottaa oikeuteen todistajan videotallintoita katselemaan tulleilta tallennusvälineet eli kännykät ja kannettavat pois. Pelkona tuon valmistelun mukaan oli, että joku tallentaa todistelun videokuvan ja levittää tallennetta sosiaaliseen mediaan tai uhkaa sillä ja kiristää sillä todistajia tai asianomistajaa. Tämä ennakkosensuuriin viittaava laitteiden poisottovelvollisuus kummittelee nyt tässäkin esityksessä, eikä sitä saa kiitettävällä tavalla hallituksi.

Nyt ehdotetussa säännöksessä esitetään, että tuomioistuimen on taattava oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen. Tämä on selvää ja helppoa pääosin toteuttaa, mikäli ei tarvitsisi huolehtia tallennusvälineiden pois ottamisesta. On käytännössä täysin mahdotonta valvoa, ettei sivusalissa joku tallentaisi esimerkiksi todistelua. Useinhan tällaisessa sivusalissa on liuta toimittajia, jotka tekevät juttua. Ei heiltä voida työvälineitä poistaa. Oikeudenkäynnin julkisuus Suomessa toteutuu pitkälti median avulla.

Ehdotetun muutoksen sanamuotoa olisi tarkennettava siten, että lisätään sana julkista seuraavasti:...että yleisö voi seurata julkista suullista käsittelyä puhe- ja näköyhteyden välityksellä.

Julkisuuden toteuttaminen on tuomioistuimen velvollisuus ja sen on voitava valita käytettävissä olevat keinot mahdollisimman hyvän julkisuuden toteuttamiseksi.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

Periaatteessa tällainen muutos voidaan tehdä. Tässäkin tilanteessa on kuitenkin mahdollista, että joku asianosaistaho, ollessaan itsekkin etäyhteydellä voisi tallentaa todistelun.

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemista koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

Esitetty säännös on tarkoituksenmukainen. Käräjäoikeus esitti jo todistelun videotallennusta koskevan uudistuksen yhteydessä antamassaan lausunnossa, että pitäisi harkita tarvitaanko kuvan tallennusta lainkaan.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisen osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

Muutosehdotuksesta ei ole huomautettavaa.

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

Ei kommentoitavaa.

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

Tunnustamisoikeudenkäynnin läsnäolovelvollisuudella on edelleen merkitystä. Sillä voi olla merkitystä myös erityisestävyyden kannalta.

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

Etäyhteyksien käyttömahdollisuuksien lisääminen on positiivista oikeudenkäynnin joustavuuden lisäämiseksi. Se on kuitenkin kaksiteräinen miekka, sillä tuomioistuinten rooli yhteiskunnan sisäisen turvallisuuden takaajana ja yhtenä vallan kolmijako-opin tukipilarina ei saa hämärtyä sellaisen lainsäädännön vuoksi, joka antaa mahdollisuuden epämääräisyyteen ja lain erilaiseen soveltamiseen alueellisesti. Etäyhteydet sallivan lainsäädännön tulisi olla selkeä. Etäyhteyksillä tapahtuvien oikeudenkäyntien osuuden tulisi olla pieni ja oikeudenkäyntien tulisi pääosin olla edelleen läsnäoikeudenkäyntejä.

Nuotto Antero
Pirkanmaan käräjäoikeus